

N:o 21.

Ank. till Riksd. kansli den 22 april 1901, kl. 1 e. m.

Andra Kammarens första tillfälliga utskotts utlåtande n:o 3, i anledning af väckt motion om skrifvelse till Kongl. Maj:t med begäran om förslag till inrättande vid högre skolor för qvinlig ungdom af särskild afgangsexamen för lärjungar, som efter fyllda 17 år önska avsluta sin skolgång.

Utskottet har fått mottaga en inom Andra Kammaren af herr J. Centerwall väckt motion, n:o 162, i hvilken, i anslutning till Riksdagens skrifvelse n:o 84 år 1899, föreslås, »att Riksdagen måtte hos Kongl. Maj:t anhålla, det täcktes Kongl. Maj:t, efter utredning, låta utarbeta och för Riksdagen framlägga förslag till inrättandet vid statsunderstödda högre skolor för qvinlig ungdom af en under offentlig kontroll stäld afgangsexamen för lärjungar, som efter fyllda 17 år önska avsluta sin skolgång».

Efter en överblick af flickskoleväsendets utveckling i de tre skandinaviska länderna, för hvilken hänvisas till motionen, har motionären till stöd för sitt förslag anfört följande:

»Det torde af få numera motsägas, att den alltmera växande kampen för tillvaron kräver praktiska menniskor, och att följaktligen undervisningens problem till ej ringa del består i att, med bevarande af den

nödiga idealiteten, utan hvilken äfven den rikes lif blir fattigt, i alla fall sätta den undervisade i stånd att utan allt för stor tidsutdrägt tjena sitt dagliga bröd. Flertalet af menniskor är dock icke bestämdt för höjderna, och uppfostran må se till att äfven den bjuder på solida saker, »till hvardagsbruk, men ej till öfverflöd». Och för den, som har verkliga anlag åt det ideella, finnes nog medel att, äfven under uppyllandet af hvardagslifvets pligter, odla den mera andliga delen af sitt väsen. Att detta ej minst är fallet med qvinnor, derpå erbjuder den dagliga erfarenheten talrika exempel.

För flertalet flickor likaväl som gossar bör en examen, liknande den norska middelskoleexamen eller måhända ännu bättre den danska forberedelseexamen, erbjuda hvad de behöfva för att möta lifvets fordringar. Jag vill visst ej förorda någon slafvisk efterhärming, utan en fri efterbildning, som tager hänsyn till de säregna förutsättningarna i vårt nationella lif. Införa vi en dylik examen, skola vi snart se andra resultat af vårt undervisningsväsen än dem vi hittills kunnat glädja oss åt. Denna medelskolebildning skall naturligtvis ej göra vare sig fackkunskaper eller den lärda odlingen öfverflödiga, men den skall tjena till att gifva en, om ock mindre vidsträckt, dock hel och afslutad bildning åt det stora flertal, som hittills haft ingen eller en fragmentarisk sådan. Tiden för det estetiska frässandet på kunskapens träd torde vara förbi; menniskoslägtet behöfver samla och spänna sin viljekraft till det stora språng i det okända, som tyckes förestå det under den gryende nya tiden.

Såsom varnande exempel, särskildt i fråga om qvinnobildningen, framstår, synes det mig, den utsträckta samskoleundervisning, som numera är rådande i Norge. De frukter af den, jag sett, leda sannerligen ej till efterföljd.

Ett varnande exempel synes mig ock den njugghet vara, hvarmed våra grannland understödja den qvinliga skolbildningen och som leder till höga skolafgifter och dermed stängandet af denna bildningskälla för en mängd, som behöfver den och törstar derefter. Dessa, i synnerhet i landsorten, jemförelsevis höga afgifter hafva i Norge ledt till att lärarinnornas lönebehof kunnat något bättre tillgodoses, än hvad som är fallet hos oss. I Danmark hafva åter de usla lönerna gifvit upphof till en lektionsjagt, som sliter ut kropp och själ fortare än det tyngsta kroppsarbete. Jag har i Köpenhamn sett en ung lärarinna, som hade en gammal mor att underhålla; hon hade ej råd att bo i staden, utan ett stycke derifrån. Hon fick stiga upp mycket tidigt om morgnarna för att hinna

i rätt tid till sin första lektion i en af de många skolor, hvari hon undervisade; hon fick oupphörligt springa mellan de olika, ganska långt från hvarandra belägna lokalerna och dessutom gifva enskilda lektioner på eftermiddagarna och har till på köpet utgifvit åtminstone en lärobok. Och med detta var hon en af de skickligaste lärarinnor jag någonsin hört. Men hur länge?

Nu är det ju ofvan visadt, huru mycket bättre stat och kommun hos oss sörjt äfven för de qvinliga skolorna; men på grund af nödvändigheten att taga lägre afgifter, på grund af de flesta landsortsskolors ringa lärjungeantal, på grund af olämpliga vilkor, som blifvit fästa vid statens och ofta äfven vid kommunernas understöd, äro, såsom ofvan påpekats, våra lärarinnor i allmänhet mera än dåligt aflönade. Att afhjelpa detta, såsom ofta föreslagits, derigenom att kommunerna skulle pressas att gifva dubbelt så stort underhåll som staten, synes vara denna föga värdigt. För öfrigt gifva nog redan nu en hel del kommuner den fordrade dubbla qvoten, åtminstone på indirekt sätt, genom dyrbara skolhus, fri vedbrand o. s. v., och ändå har det ej hjälpt.

Nej, skola vi få ett mönster gilt flickskoleväsen — och hvarför skulle vi ej det? — torde staten, som hos oss har bättre råd både än i Norge och Danmark, böra träda emellan på ett långt kraftigare sätt än för närvarande. Men visserligen bör dessförinnan, eller åtminstone innan någon slutgiltig bestämmelse angående anslaget storlek och vilkor träffas, noga undersökas, huru våra högre flickskolor böra omorganiseras, ledas och kontrolleras, för att deras undervisning skall blifva i allo fruktbarande.

Det är svårt att förstå, hvarför icke vår regering tänkt på att gifva den nu arbetande skolkomitén ett uppdrag äfven i den rigtningen, såsom den norska gjorde åt sin skolkomité af 1890.

Att ögonblicket är inne för vidtagande af åtgärder att gifva flickskolan en fastare organisation och en mera tryggad ställning, derom torde knappt finnas mera än en mening. Men visserligen kunna meningarna vara delade om *sättet*. Motionären synes det vara lämpligt att, så långt ske kan, taga den danska »Almindelig Forberedelseexamen» till förebild. Emellertid beror nog lösningen af flickskolans examensfråga ytterst på huru motsvarande fråga i afseende på de allmänna läroverken löses. Det förefaller motionären, som om de båda frågorna bäst behandlades i ett sammanhang eller åtminstone samtidigt. Jag har derfor ansett mig böra redan nu, utan att afvakta hvad som kan komma

att blifva bestämdt i fråga om de allmänna läroverken, hvilket ju i alla händelser ej torde kunna ega rum före år 1903, böra fästa uppmärksamheten på hvad jag dristar anse som de högre flickskolornas för närvarande viktigaste önskningsmål.

Men om man också anser, att tillfälle bör beredas flickor likaväl som gossar att få aflägga en praktisk afslutningsexamen redan före studentexamen, faller dock genast en olikhet härvidlag i ögonen. Medan gossen mycket väl kan och i regeln bör aflägga sådan examen vid 15 till 16 års ålder, torde det ej vara skäl att låta flickan avsluta kursen för denna examen förr än vid 17 års ålder, såsom ock är stadgadt i Danmark. Grunden till denna olikhet ligger hufvudsakligen i det olika förloppet af gossens och flickans fysiska utveckling.

Genom ett sådant stadgande torde klassfördelningen i de högre skolorna för qvinlig ungdom blifva något annorlunda än nu. Här torde dock ej vara platsen att i detalj inlåta sig på denna och andra hithörande spörsmål, utan synes dylika frågors lösning böra öfverlemnas åt de sakkunniga personer, som, derest tanken i denna motion vinner afseende, kunna få i uppdrag att verkställa den utredning, som kan erfordras.

Slutligen torde böra anmärkas, att det i detta sammanhang endast kan blifva fråga om statsunderstödda skolor.»

I likhet med motionären anser utskottet, att vårt lands flickskoleväsen, hvilket nästan helt och hållet är den privata företagsamhetens sak, i flera afseenden kan behöfva förbättras. Särskildt torde detta — såsom i den s. k. flickskolekomiténs år 1888 afgifna betänkande framhållits — vara fallet i fråga om skolornas ekonomiska förhållanden, i det att lärarinnorna i många fall åtnjuta en alltför ringa aflöning och likväl ganska känbara lärjungeavgifter uttagas. I sammanhang med att skolorna erhöle högre understöd af allmänna medel skulle ock skärpt kontroll öfver skolornas skötsel och lärarepersonalens kompetens kunna ifrågasättas, något som åtminstone på åtskilliga ställen synes vara väl behöfligt.

I stället för att söka råda bot för dylika ganska allmänt öfverklagade brister har motionären rigtat uppmärksamheten åt annat håll. Han önskar, att flickskolornas undervisning måtte varda mera omedelbart praktiskt nyttig, och detta mål anser han bäst kunna vinnas

genom införande af en under offentlig kontroll stäld afgangsexamen för flickor, som efter fyllda 17 år önska sluta sin skolgång. Denna examen, som vore afsedd att införas vid statsunderstödda flickskolor, borde blifva likartad med motsvarande examina i våra grannländer och framför allt med den afgangsexamen för gossläroverkens mellanstadium, som på Riksdagens begäran är ifrågasatt att der införas och hvarom närmare bestämmelser äro under utarbetande af den senast tillsatta läroverkskomitén. Motionären uttalar som sin mening, att regeringen bort gifva uppdraget att åstadkomma förslag till en dylik afgangsexamen för flickskolorna åt nämnda komité eller åtminstone att denna fråga, jemte andra spörsmål angående flickskolorna, snarast möjligt borde öfverlemnas åt sakkunniga personer för utredning.

Utskottet, som tagit motionärens framställning i allvarligt öfvervägande, har dock ej kunnat öfvertyga sig om att den af honom förordade vägen att nå målet vore den rätta.

Först och främst måste nemligen medgifvas, att hvarje offentlig examen ytterst lätt kan verka störande på undervisningens jemna gång och framkalla öfveranstängning samt att examensfrågan vid en eventuel reform af flickskolan icke bör få spela en ledande rol. De fullständiga flickskolorna meddela redan nu åt sina elever i högsta klasserna afgangsbetyg, som på senare tider fått allt större betydelse i det medborgerliga lifvet; några af dem förbereda äfven för mogenhetsexamen. Införandet af ytterligare en examen på mellanstadiet bör därför ega rum endast i samma mån som en sådan examen visar sig vara oundgängligen nödvändig. Detta torde kunna sägas vara fallet vid gossläroverken, men kan under nuvarande förhållanden icke på långt när i samma grad anses gälla flickskolorna, hvilkas lärjungar till stor del, kanske till största delen, utbildas för verksamhet inom hemmet eller åtminstone inom områden, der officiella kunskapsintyg af annan art än de, som redan nu kunna förvärfvas, ännu ej visat sig vara af ett mera allmänt behof påkallade.

Skulle åter flickskolorna uppställa den af motionären föreslagna examen såsom sitt mål, då finge nog alla deras lärjungar vidkännas verkningarna af en så vigtig ändring i organisationen, äfven om denna endast vore afsedd för vissa af dem. Då vore det ock för visso ute med den större frihet, som våra flickskolor hittills åtnjutit i fråga om anordnandet af kurser och timplan; alla skulle de snart, liksom gossläroverken, bli stöpta i samma form. Härtill kommer, att den föreslagna examen för flickorna, förlagd till deras i fysiskt afseende ömtåligaste

ålder, alltid måste medföra betänkligheter, så mycket mer som flickornas ofta nog större ambition i förening med deras svagare motståndskraft äro egnade att framkalla större farhågor för öfveranstängning. Endast med stor varsamhet bör därför en åtgärd i den åsyftade riktningen vidtagas.

Men äfven om man vore med motionären ense derom, att en afgangsexamen för flickor vid 17-års-åldern borde införas, måste den nuvarande tidpunkten anses vara olämpligt vald för att taga initiativet dertill. Här om någonsin vore väl önskligt att först få anställa försök i mindre skala, innan man griper sig an med att organisera i stort. (Och då nu, om en afgangsexamen på mellanstadiet blifver införd vid statens läroverk för gossar, denna examen antagligen äfven lärare komma att praktiseras vid åtskilliga samskolor, synas mycket starka skäl tala för att man först söker vinna någon erfarenhet angående denna ännu ej fullt utarbetade, än mindre tillämpade examens beskaffenhet och verkningar, innan man vidtager åtgärder för dess allmänna införande vid de statsunderstödda flickskolorna.

Bästa sättet för nämnda skolor att, då behof deraf verkligen uppstår, erhålla en afgangsexamen på mellanstadiet torde för öfrigt vara ett framtida stadgande, att under statens kontroll stäld högre skola för qvinlig ungdom, som derom hos Kongl. Maj:t gör ansökan och efter verkställd pröfning anses därför ega tillräckliga förutsättningar, må kunna medgifvas rätt att under den kontroll, som kan varda föreskrifven, med sina alumner verkställa en dylik afgangsexamen, hvilken dock i vissa afseenden naturligen måste inrättas efter de qvinliga lärjungarnas speciella behof. Genom ett sådant tillvägagående skulle flickskolornas examensfråga förvandlas till hvad den rätteligen bör vara, nemligen en lämplighetsfråga för enskilda fall, och ej göras till en grundläggande principfråga, som lätt kan draga hela flickskolans utveckling på sned. Den ifrågasatta examen skulle derigenom så att säga komma af sig sjelf utan några konstlade åtgärder från statsmagternas sida. Ett upptagande af flickskolornas examens- och organisationsfråga i samband med gossläroverkens eller, öfver hufvud taget, innan denna senare fråga vunnit sin lösning och visat sig i praktiken vara lyckligt löst, måste deremot, enligt utskottets förmenande, betraktas såsom ett förhastadt steg, mera egnadt att inveckla än befordra lösningen af någondera af dessa båda frågor.

Utskottet kan alltså ej finna, att frågan om en reform af det privata flickskoleväsendet lämpar sig att behandlas i anslutning till Riksdagens

af motionären åberopade skrifvelse af år 1899 angående de offentliga goss-läroverken, och detta så mycket mindre, som den i anledning af nämnda skrifvelse tillsatta komitén, enligt hvad utskottet inhemtat, redan lärer vara i färd med att affatta sitt utlåtande.

På grund af hvad sålunda anförts, får utskottet hemställa,

att ifrågavarande motion ej måtte till någon kam-
marens åtgärd föranleda.

Stockholm den 19 april 1901.

På utskottets vägnar:

EMIL HAMMARLUND.
